

Автор

Колошинська Віра Іванівна,

вчитель української мови та літератури

КЗ «Кухченська ЗОШ І-ІІІ ступенів» Локницької сільської ради

Зарічненського району Рівненської області.

Мета. Допомогти учням осягнути тему та ідею роману, осмислити символічність образу Марії, усвідомити причини і трагізм голодомору на Україні в 1932-1933 роках, розвивати вміння аналізувати твір за розвитку сюжету, вміння висловлювати власні думки з приводу викладеного автором; формувати почуття національної самосвідомості, моральні почуття.

Тема. Тема голодомору на Україні в 1932-1933 роках, геноциду проти української нації в романі Уласа Самчука «Марія»

Мета. Допомогти учням осягнути тему та ідею роману, осмислити символічність образу Марії, усвідомити причини і трагізм голодомору на Україні в 1932-1933 роках, розвивати вміння аналізувати твір за розвитку сюжету, вміння висловлювати власні думки з приводу викладеного автором; формувати почуття національної самосвідомості, моральні почуття.

Тип уроку. Урок засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: портрет У. Самчука, ікона Божої Матері, свічки, виставка літератури про Голодомор.

Епіграф:

А люди біднії в селі,
Неначе злякані ягнята,
Позамикалися у хатах
Та й мруть...
Сумують комини без диму,
А за городами, за тином
Могили чорнії ростуть.

Т. Шевченко

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

Забезпечення емоційної готовності до роботи на уроці.

II. Актуалізація опорних знань.

- Що ви знаєте про родину і дитячі роки У.Самчука?
- Яку він здобув освіту?
- Хто і що впливало на розвиток У.Самчука як особистості?
- Які художні твори письменника вам відомі?

III. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя. Хто се? Чий голос щонаочі просить: "Хлібця! Хлібчика дай! Мамо, матусю, ненечко! Крихітку хлібця". Хто водить за мною запалими очима-криницями, очима, у які перелилися всі страждання, муки й скорботи роду людського і розпинає душу мою на хресті всевишньої печалі? Чий же це мільйоноголосий стогін у мені? Хто щонаочі будить, стогне, квилить, плаче і веде у холодну ріку, де розлилися не води, а сльози мого народу? стояла Вона осліпла від горя, обдерта, сива, напівблаженна, мукою підпирала небо, моторошно роззиралася, Мати-Україна, на велетенському хресті розіп'ята, і вишіптувала: "Дітоньки мої! Заждіть! Ось

квасок, петрушечка зійдуть. Вже ген зозуля маслечко колотить, вже ген жита зеленіють, сади біліють...

Івани, Марії, Тараси! Стривайте! Зачекайте! Куди ж ви? Як же я без вас, ваша мати - Україна?"

Ні труни, ні хрестів,
І ні тризни!
Прямо в яму. Навіки-віків!
Чорна сповідь моєї Вітчизни.
І її затамований гнів.

Саме матерям, що загинули голодною смертю в Україні в 1932-1933 роках і присвячений роман Уласа Самчука «Марія». Але це твір не тільки про голодомор.

А про що ще?

- Про батьків і дітей
- Про мораль
- Любов та сімейне щастя
- Достаток і працю на землі
- Духовність і віру в Бога
- Солдатчину
- Геноцид і репресії
- Гідність і голод
- Владу, національну свідомість
- Добро і зло

Запалимо, діти, свічки, обігріємо свої душі їх вогнем і увійдемо в храм мистецтва слова.
(одинадцятикласники запалюють свічки, а вчитель – перед образом Богоматері)

Учениця читає.

Все упованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє,
Все упованіє моє
На Тебе, Мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, Благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твого мученика-Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно петая! Благаю!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий кінець, о Всеблагая!

«Марія» Т.Шевченко

II. Повідомлення мети і завдання уроку

III. Засвоєння нових знань

1. Асоціація

- Чому автор назвав свій роман «Марія»?
Чим керувався автор, давши саме таке ім'я головній героїні?

Можливі відповіді.

- Героїня уласа Самчука рівна духом Марусі Богуславці чи Роксолані, чи Марусі Чурай, тільки доля випала їй звичайна, буденна і складна. Сам автор на цьому не раз і не два наголошує, показує величезний потенціал духовної і фізичної сили героїні, її прагнення жити, радіти всупереч усім труднощам.
- Роман українського Гомера ХХ століття, письменника-романіста Уласа Самчука «Марія» - хроніка про голодомор на Україні 1932-1933 рр. Даний художній твір – це життя жінки-селянки, яка мимохіть піднесена до символу біблійної Диви Марії, Богоматері і многострадальної Українию

2. Пояснити зміст епіграфу.

Учитель. Перегорнемо сторінки роману і подамо свої коментарі до сюжету.

Вслухайтесь ось у ці рядки:

- Дорогі брати і сестри! Чую плач і ридання...
Пригадай її велику мужність, попроси у Неї сили пережити твоє горе і видержати все так само, як це видержала Вона, найбільша зо всіх матерів (ст. 48-49, роман «Марія»)
- Як видно із зачитаного, надміру тернисто, як самої України, стелеться доля головної героїні роману Марії.

Отже, тема цього художнього твору... (продовжують учні: розповідь про тернисте життя України в 30-х роках ХХ століття, відображення в символічному образі Марії)

Щоб розкрити цю тему, письменник у композиційній структурі роману вказує на ряд факторів високої національної свідомості Марії і на причини втрати її.

Перша книга роману «Про народження Марії» (Х та ХІ розділи), що в сюжеті твору є ... (зав'язкою), прочитаємо і прокоментуємо уривок.

Учениця. Сього зазнала в своєму житті Марія. Не мала вона щастя з Гнатом та доля подарувала їй синочка. І всю нерозтрачену любов Марія-мати віддає первістку.

- Родився у Марії дійсно хлопчик і назвали його Романом. Це було великим святом. Гнат бігав – землі не чув...

... Не видержувала, хапала дитину, пригортала до грудей і цілувала, цілувала... (ст. 42)

Учитель. Особливо вражає читача у цьому уривку той генетичний код народу України, що закладений самим Богом у помисли і почуття Марії-матері. Марії сниться сон, який віщує наближення чогось неприємного і цим неприємним буде не лише смерть первістка, а й ті складні життєві обставини, що приведуть читача до політичних амбіцій у сюжеті, до трагедії національного етносу.

- Зазирни в душу.
- Як змінилося світосприймання Марії після смерті сина?
- Чому Марія зраджує Гната? Чи можна назвати це зрадою?
- Яка роль монологу-роздуму Марії після смерті Надійки?

Займи позицію.

- Що єднає Марію з Корнієм? З Гнатом?
- Чи була б Марія щаслива з Корнієм, якби вони побралися відразу?
- Наскільки виправданий шлюб без любові?

- Протест проти себе самої і цілого світу вилився у несподівану, безрозсудну поведінку: Марія заплела косу і почала дівувати. Село гостро осудило розпусницю, але вона знайшла виправдання у звичаї: (учні - благословили її на весілля з Гнатом непарними іконами, тому, мовляв, шлюб і не міг бути щасливим). Характерно, що Гнат не тільки розумів Марію, а й захищав її, сам при цьому тяжко страждаючи. Улас Самчук не ідеалізує своєї героїні, а осуджує, що не відвідувала. Гната в лікарні, а той сподівався, що Марії просто ніколи, бо весна, треба сіяти й орати. Не замовчує автор і того, що Марія занедбала господарство, впустила у Гнатову хату Корнія. Подається в романі й оцінка села Корнієвої сім'ї.
- А наша героїня? Щаслива?

Лиш признаюсь: помилка кожна
 Залишає під серцем рубці.
 Незбагнені життєвих доріг перевесла.
 За яким же обрядом –
 Земним чи небесним
 Наші душі вінчає любов.

У долю Марії увійде Корній, що стане другим її чоловіком. Про це ми дізнаємося з другої «Книги днів Марії».

У 80-х рр. XIX століття селянка зважується на розлучення, створює іншу сім'ю і заслуговує визнання у громаді. Таке під силу не багатьом. Це був винятковий, особливий, сильний характер.

- А Корній-господар. Все більше пізнає смак і радість праці... Поволі забуває матюки, переходить на рідну мову, яка вертає йому родинний затишок...
 ... Честь тобі, Корнію! ... Чує радість, чує велич, чує присутність вищої вічної сили... (ст. 72, 101).

Невсипуща праця на землі повернула його у звичайне селянське русло. Корній став статечним господарем.

На щастя, Перепутька не зумів відновити своє господарство до такого стану, який був перед підпалом (якби володів тим, що раніше, - помандрував би з легкої руки радянської влади в Сибір). Він залишається гордою, цілісною натурою типового українського селянина. І аж тепер стає зрозуміло, яку велику і цільну душу бачила Марія в опущеному колись Корнієві, що так тягло її до Перепутьки.

- А як піде далі розвиток подій у романі?

Учитель. А далі розвиток подій був таким: Марія з Корнієм матиме трьох синів – Демка, Лавріна, Максима і дочку Надію. (ст. 102-103).

Учитель. Прокоментувати прочитані епізоди роману про долю синів Перепутьків.

Учень. Доля дітей родини Перепутьків трагічна:

- старший, Демко під час Першої світової війни 1914 року потрапив у німецький полон і звідти вже не повернувся до матері Марії, України;
- наймолодший, Лаврін, найлюдяніший і найсвідоміший, буде революцією репресований як націоналіст, ворог народу.;
- середній – Максим, у якого є щось спільне з молодим Корнієм,- зневага до рідної мови, бездушність та жорстокість, колишній лакей «московського дворянського присутствія» появиться в батьковім домі. І все це завдяки 1914 р. і революції 1917 року. Одягнув куртку

і причепив до боку маузер. Руками отаких жорстоких і бездушних виродків, як він, влада здійснювала кошмарну оргію голодомору 33-го.

«Йшла велика війна 1914 року, а за нею поволі, непомітно підкрався 1917 рік. Земля України дудніла від тупоту орд революції.

Марія і Лаврін перевертають покоси, вершники з червоним прапором наближаються, риняються з нею.

... Марія дивиться, як твориться революція. Покоси зникли. Підемо, синку, до дому. Висушили конюшину й без нас... Савецкая власть... Ленін заплатить... Марія і Лаврін пішли до дому...

Революція і «світська власть» заплатили Марії. Ой, ще й як заплатили! Бездушністю і жорстокістю рідного сина Максима по відношенню до матері Марії... повернувся Максим.

На ньому френч і галіфе ... наган. І що йому Бог Саваоф і вся небесна канцелярія? Звів нагана, бацнув раз, і дутий київський образ розсипався на скалки. Скам'яніла Марія, не поверне язиком

- Ну что ж, мать? Чево тарашіш глаза? Идола твоео разстрелял, — і додав мерзотну лайку.

Марія не знайшла слова. Вийшла у темні сіни і там плакала. Здавалося, не образа, а її розстріляв Максим. Ох, які у нього очі! Дитино, дитино! Які в тебе очі! Червоні, а у батька твого сині були.

І від того дня носила у собі страх. Від того дня більше каяла перед образами, терпляче молилася:

- Мати Божа!.. до – ходила навшпиньках, боязно. Голос тихшав, а очі таїли неспокій...»(ст. 116, 134).

- Якби не Марія, Корній вступив би у сутичку з Максимом, і, хто знає, чи не дійшло б до кровопролиття. Гордому батькові важко було терпіти сина-лакея, сина-більшовика, сина-прихвосня. Вона боїться не а себе, а за Лавріна і Корнія, коли вмовляє чоловіка поступитися оскаженілому Максимові «випорожнити» комуністові свою, власними руками збудовану хату.

Учитель. Це кульмінаційний момент у композиції роману, яким автор подає реальний образ більшовицького лідера, породженого революцією, це та загально людська кривда, що здатна переступити навіть через труп рідної матері, аби жила його безглузда ідея.

- Соціалізм дасть людям змогу менше працювати, а більше мати. До... це ліпше буде... (ст. 123)

- Так це світове ледарство, це світова криза, занесена у наш край пролетарями Європи, породили голодомор 1933 р. на Україні. Це та біда, що нанівець звела життя Марії, її сім'ї, мільйони таких ні в чому не винних селянських сімей у могили.

Про це пишеться у третій частині роману «Книга про хліб», яка є фіналом твору, розв'язкою про трагедію українського народу у 30-х роках ХХ століття.

- Це було в останньому році п'ятирічки... до ... занедбаної землі виривається зі скреготом зубів кусень хліба... (ст. 149) І далі – із роздумів Гната, він проголошує словами Біблії: «І возстане син на батька, батько на сина...» «І буде голод на цілій землі»... до «О матері! І ви, дівчата, і ви мужі! Яке маєте право, ви, діти найкращої з країн, не чути себе такими?» (ст. 155)

Учитель. Цим зверненням Улас Самчук нагадує нам відродити в собі що? (людську гідність, національну самосвідомість, національну гордість) (ст. 169)

Учитель.

- Корній вийшов надвір... А на дворі цвітуть сади (ст. 164,169)

- Для чого таке повідомлення в кінці роману?

Учень. Це остання сцена кари зла, насильства людського. Батько Корній рубає сокирою свого сина відступника Максима у той час, коли він бенкетує, а рідна мати його помирає голодною

смертю. Це помста за синівське відступництво і зраду. Отже, людська правда повинна здолати насильство і кривду, перемогти їх.

(Гасимо свічки)

IV. Підсумок уроку

- Довести, що «Марія» У.Смачука – це твір про штучно створений голод на Україні.

Метод Прес

1. Я вважаю, що ...
2. Тому що...
3. Наприклад...
4. Отже,...

- Чи змінились ваші сприйняття життя після вивчення твору? (Зіставленням знань і умінь у внутрішньому світі учнів)
- Чого вас навчив роман «Марія» У.Самчука?

Учень. Думаю, що цим твором письменник учить нас:

- як відображати свої національні традиції в культурі, звичаях, фольклорі;
 - змушує нас відчувати себе Людиною, яка повинна жити своїм, а не чужим життям;
 - вчить, що не слід бути перекотиполем, як Максим, бути безхребетною істотою, що спокійно перекреслює своє і людське життя
- Як ви розумієте останню проповідь Гната? Кого вона стосується?

Заключне слово вчителя

Роман У.Самчука «Марія» - перший в українській літературі художній твір про примусову колективізацію, так зване розкуркулення справжніх господарів, трудівників-хліборобів, про голодомор 1933 р. Написаний він у високому стилі хронічки життя жінки-селянки, яка мимохіть підноситься до символу України. Помираючи голодною смертю, Марія пропускає через свою наче б просвітлілу на якийсь час свідомість всі радощі і болі свого страдницького життя. Подихом біблійних героїнь віє від цього пекучого твору.

(Звучить музика. Учениця читає вірш Любомира Новаківського)

Коли ж прокинемось, братове,
Коли перейдем хресну путь!
Бо вже нас знову у неволю
І продадуть, і поведуть...
Невже тернистими шляхами
В голодоморах, війн імлі"
Як орди, зникнем на землі?
О небо, дай і нам Мойсея,
Аби заскнілих розбудив,
Але з неволі по пустині
Не надто довго нас водив.
Бо мали ми не раз пророків,
Хватало закликів, розмов.
Аби не вимирали знову,
Байдужі в віжках не ходіть,
Свою Вкраїну, душу, мову,
Дітей, майбутнє не проспійть.

V. Домашнє завдання.

Підготуватись до аналізу проблем, які підняв автор у романі.

Пошукова робота

I група – знайти в романі ліричні відступи і визначити їх роль.

II група – знайти прояви менталітету, як вони характеризують українців